

The Greek Review of Social Research

Vol 23 (1975)

23 A'

Paul Henri Stahl (εκδ.), Ethnologie de l' Europe du Sud-Est

Γρηγόριος Γκιζέλης

doi: [10.12681/grsr.490](https://doi.org/10.12681/grsr.490)

Copyright © 1975, Γρηγόριος Γκιζέλης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Γκιζέλης Γ. (1975). Paul Henri Stahl (εκδ.), Ethnologie de l' Europe du Sud-Est. *The Greek Review of Social Research*, 23, 193–194. <https://doi.org/10.12681/grsr.490>

παρουσίασις
βιβλίων

'Η Ιστορικότητα της συνείδησης στη φιλοσοφία του Γαλλικού Διαφωτισμού, του καθηγητή Αύγουστου Μπαγιόνα, έκδοσις «ΟΛΚΟΣ», Θεσσαλονίκη, 1974.

Η μελέτη του καθηγητή Μπαγιόνα. *'Η Ιστορικότητα της συνείδησης στη φιλοσοφία του Γαλλικού Διαφωτισμού*, αποτελεί μια αξιόλογη και τολμηρή προσπάθεια να ασχοληθώ με ένα από τα πιο σοβαρά κεφάλαια της Ιστορίας του πολιτισμού.

Η θεωρητική βάση του συγγραφέα αποτελείται από τὰ ἐξῆς στοιχεῖα: 1) «Η μελέτη θά δικαιωθῆ θεωρητικά ἢ ἠθικά, ἀν ἄπο τὸ περιεχόμενον τῆς τεκμηριωθῆ, ἔστω καὶ σὲ πολὺ περιορισμένη, ἔκταση, ἢ ἀντίληψη ὅτι οἱ παραδοσιακοὶ ἀπορίες εἶναι δυνατόν νά λυθῶν ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ εἴτε θετικά, εἴτε μετὴν ἀχρήστευσί τούς, εἴτε μετὴ μεταβολῆ τῆς μορφῆς τούς». 2) «Ὅσο ὁ πολιτισμὸς ἐξελίσσεται τόσο ὁ ἄνθρωπος ἀντιμετωπίζει ἕνα περιβάλλον ποῦ ἔχει ὁ ἴδιος διαμορφώσει μετὰ τὰ πολιτιστικά του ἐπιτεύγματα». 3) «Πολλὸ πῶς σημαντικό εἶναι τὸ ἐρώτημα "Τί εἶναι πολιτισμὸς" παρὰ τὸ ἐρώτημα "Τί εἶναι κόσμος", ἀν ὑποθεθῆ ὅτι στὴν ἔννοια "κόσμος" ἀντιτοίχει κάποια ξεχωριστὴ πραγματικότητα». 4) «Τὸ ἐρώτημα περὶ "κόσμου" ταυρίζεται σὲ μιὰ κοινωνία μετὰ ὄχι πολὺ προχωρημένον πολιτισμὸ, ἢ ὅποια ἀντιμετωπίζει ἕνα φυσικὸ περιβάλλον ποῦ οὔτε ἔχει γίνε γνωστὸ οὔτε ἔχει μεταβληθῆ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον».

Ἐκκινώντας ἀπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι «ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ ἀποτελεῖ τὴν πῶς θεμελιώδη ἐπιστῆμη τοῦ ἀνθρώπου» καὶ βασίζομενος στὸν πῶς θεωρητικὸ πλᾶιστο, ὁ συγγραφέας ἀναπτύσσει, μετὰ καταπληκτικὴ σαφήνεια, τὴν ἱστορικότητα τῆς συνείδησης, ὅπως ἐκφράζεται μέσα ἀπὸ τὰ κύρια ρεύματα τοῦ Γαλλικοῦ Διαφωτισμοῦ.

Παράλληλα μετὰ τὸ ρόλο τῆς συνείδησης στὸ Γαλλικὸ Διαφωτισμὸ ἐξετάζεται στὸ βιβλίον καὶ ἡ ἀντίληψη γιὰ τὴν ἱστορικότητα τῆς συνείδησης στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ σκέψη, ἡ χριστιανικὴ σκέψη, ἡ φιλοσοφικὴ σκέψη τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνα, καὶ οἱ προεκτάσεις τοῦ Γαλλικοῦ Διαφωτισμοῦ στὴν ἐποχὴ μας.

Ἡ συστηματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ θεματοῦ θεμελιώνει σὲ μεγάλον βαθμὸ τὸ θεωρητικὸ πλᾶιστο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ξεκινᾷ ὁ συγγραφέας. Ἡ ὄριμη ἀναλυτικὴ διαδικασίαν καὶ ἡ διαύγεια καὶ σαφήνεια τῆς γλώσσας εἶναι θετικά στοιχεῖα ποῦ συμβάλλουν στὴν πραγμάτωσιν τῶν σκοπῶν τοῦ συγγραφέα.

Τὸ θεωρητικὸ πλᾶιστο ὅμως ἀπὸ τὸ ὁποῖο ξεκινᾷ ἡ μελέτη δὲν εἶναι δυνατόν νά θεωρηθῆ ἀποδειγμένον στὸ σύνολο του, καὶ ταυτοχρόνως ἐπιτρέπει διαφορικὴ ἀντίληψη πᾶνω στὴ σχέση Κόσμος-Ἄνθρωπος-Πολιτισμὸς-Κοινωνία. Ἡ θέσι τοῦ συγγραφέα πῶς μιὰ κοινωνία ποῦ προβληματίζεται πᾶνω στὸ ἐρώτημα «Τί εἶναι πολιτισμὸς» ἔχει πῶς προχω-

ρημένον πολιτισμὸ ἀπὸ τὴν κοινωνία ποῦ ἐρευνᾷ τὸ ἐρώτημα «Τί εἶναι κόσμος», δὲν φαίνεται πῶς εἶναι δυνατόν νά θεμελιωθῆ ἀπόλυτα. Τόσο ὁ πολιτισμὸς ὅσο καὶ ἡ ἔννοια κόσμος εἶναι δυνατόν νά ἐξεταστοῦν σὺν ἀλληλοεξαρτώμενα καὶ ἐξελισσόμενα φαινόμενα. Ἡ ἀντιμετώπιση τῆς σχέσης Πολιτισμὸς-Κόσμος πρέπει νά συμπεριλάβει καὶ τὴν ὁδομὴ Ὑλῆ-Τεχνολογία-Ἐπιστῆμη-Ἐνέργεια. Τὸ φυσικὸ καὶ πνευματικὸ περιβάλλον δημιουργοῦν σχέσεις ἀλληλοεξάρτησης καὶ ἀλληλοεπίδρασης μετὰ ἐξελικτικὴ διαδικασίαν.

Ἐνῶ ἡ παρατήρηση τοῦ συγγραφέα φαίνεται νά ἰσχύει στὴ φεουδαρχικὴ καὶ βιομηχανικὴ κοινωνία, ὅπου ἡ διάσπαση ἀσχολεῖται στὴν πρώτη μετὰ τὸ φαινόμενον κόσμῳ καὶ στὴ δεύτερη μετὰ τὸν πολιτισμὸ, μιὰ μελλοντικὴ κοινωνία ποῦ λειτουργεῖ στὴ μεταβιομηχανικὴ ἐποχῇ θά πρέπει νά ἀντιμετωπίζει τὸ πρόβλημα Πολιτισμὸς-Κόσμος σὲ σχέση ἀλληλοεξάρτησης καὶ κᾶτω ἀπὸ τὸ πρῶμα μιᾶς σφαιρικῆς ἀντίληψης.

Τὸ ἔργο τοῦ καθηγητῆ Μπαγιόνα ἀποτελεῖ σοβαρότατη προσφορά στὸ προβληματισμὸ τῆς σύγχρονης ἐλληνικῆς φιλοσοφικῆς καὶ κοινωνικῆς σκέψης. Πολλὸ σωστά συνειδητοποιεῖ ὁ συγγραφέας τὸ φαινόμενον τῆς ἀντιστορικότητας τοῦ νεοελληνικοῦ στοχασμοῦ ποῦ ἐκφράζεται μέσα ἀπὸ τὴν ἱρρασιοναλιστικὴ τάση μετὰ κύρια στοιχεῖα τὸν ὑπερβολικὸ ὑποκειμενισμὸ, δογματισμὸν καὶ τὴ μηχανιστικὴ ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων. Ἡ συστηματικὴ μελέτη τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τῆς συνείδησης εἶναι βασικὴ προϋπόθεση γιὰ μιὰ ὀρθολογικὴ καὶ σφαιρικὴ κατανόηση τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἄς ἐλπίζουμε ὅτι αὐτὴ ἡ μελέτη θά γίνετὶ τὸ ἔναυσμα γιὰ τὴν ἀναζήτησιν καὶ τὴ δημιουργίαν μιᾶς ὀριμῆς κοινωνικῆς, πολιτικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἀπροσπικότητας τοῦ σύγχρονου Ἑλλῆνα.

Καθηγητῆς ΗΛΙΑΣ ΘΕΡΜΟΣ
Πανεπιστήμιον Texas A & M
College Station, Texas

Paul Henri Stahl (ἐκδ.), *Ethnologie de l'Europe du Sud-Est*, Paris, La Haye: Mouton, 1974, σ. 312.

Ἡ περίοδος ἀπὸ τῆς πώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι καὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῶν ἔθνων τῶν κατὰ τὸν δέκατον ἔνατον αἰῶνα, μολοντὶ εἶναι ζωτικῆς σημασίας γιὰ τὴ σπουδῆ τῆς ἱστορίας τῶν βαλκανικῶν λαῶν δὲν εἶναι με-

λετηρή επαρκώς. Αυτό οφείλεται εν μέρει και στο γεγονός ότι λόγω της πολιτιστικής καθυστέρησης της περιοχής αυτής κατά την περίοδο εκείνη, το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνικής ζωής των λαών αυτών διεσώθη στον έντεχνο προφορικό τους λόγο.

Επομένως οι δημοσιευθείσες εντυπώσεις των δυτικών περιηγητών στα Βαλκάνια αποτελούν πολύτιμες πηγές πληροφοριών για τους λαούς της Χερσονήσου του Αίμου.

Το πρόβλημα με τα βιβλία που περιέχουν τις εντυπώσεις αυτές είναι ότι έχουν γίνει σπάνια και η άνευρέσή τους για τον μελετητή της περιόδου εκείνης είναι δύσκολη. Αυτή την ανάγκη προσπαθεί να καλύψει εν μέρει η ανθολογία του Stahl, που αποτελείται από αποσπάσματα ταξιδιωτικών εντυπώσεων περιηγητών του 17ου, 18ου και 19ου αιώνας στα Βαλκάνια.

Κατά τον Stahl, η δυσκολία άνευρέσεως των κειμένων επεδόρασε επί του τρόπου συνθέσεως του βιβλίου του το οποίο περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο, ο συγγραφέας περιορίζεται κυρίως στην περιγραφή του χώρου των Άρουμλιαν. Στο δεύτερο υπάρχει πλήθος εθνογραφικών στοιχείων για τους Μαυροβούνιους. Στο τρίτο παρέχονται στοιχεία για την όργανωση της κοινωνικής ζωής των Σλάβων της Χερσονή-

σου, ενώ το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται σ' ένα επίκαιρο σήμερα θέμα, δηλαδή στη θέση των γυναικών στις βαλκανικές κοινωνίες της εποχής εκείνης, καθώς και στον γάμο. Σε εισαγωγικό κεφάλαιο ο εκδότης σημειώνει άδρομερές τα κοινά σημεία και τις διαφορές των πολιτισμικών συστημάτων των λαών της Βαλκανικής Χερσονήσου.

Παρ' όλες όμως τις διαβεβαιώσεις του εκδότη ότι η σπανιότητα των κειμένων επέβαλε την αποσπασματική παρουσίαση ώρισμένων φάσεων της κοινωνικής ζωής των λαών αυτών σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, είναι βέβαιον ότι δεν έχουν εξαντληθεί όλα τα κείμενα βάσει των οποίων θα μπορούσε να καταδειχθεί η κοινωνική ζωή των λαών αυτών σε μία ενιαία μορφή, εξελισσόμενη ή στάσιμη, στους αιώνες της τουρκικής κυριαρχίας.

Οι περιηγητές στα Βαλκάνια, όπως σημειώνει και ο Stahl, ήταν κληρικοί, διπλωμάτες, έμποροι, στρατιωτικοί αλλά και νεαροί απόφοιτοι των Πανεπιστημίων, που πραγματοποιούσαν το grand tour σάν συμπλήρωμα των σπουδών τους. Η ιδιαίτερη έθνική και επαγγελματική προέλευση του καθενός απ' αυτούς, καθώς και ο σκοπός του ταξιδιού του εμφανής η και κρυφός, επιδρούσε επί του γνωστικού και αντιληπτικού συστήματός του. Επομένως στον σχηματισμό των

εντυπώσεων του καθενός συντελούσε ο εθνοκεντρισμός του και οι προλήψεις του. Ο αναγνώστης που σήμερα άνοιξε τα στοιχεία αυτά μπορεί να «παριδιωθή» από το περιεχόμενο των κειμένων αυτών. Άκριβδός για την πλήρη ενημέρωση του σημερινού κοινού αναγνώστου έπρεπε να δοθούν σε παράρτημα μερικά βιογραφικά στοιχεία καθώς και οι σκοποί του ταξιδιού καθενός από τους περιηγητές που περιλαμβάνονται στην ανθολογία. Επίσης θα έπρεπε να είχαν καταρθεθ2-3 χάρτες της περιοχής όπως δίνονται συνήθως από διαφόρους περιηγητές.

Ας σημειωθεί ότι όπως προκύπτει από το περιεχόμενο του βιβλίου, όρθότερο θά ήταν να χρησιμοποιηθεί η λέξη εθνογραφία αντί της εθνολογίας η όποια, στην κλασική της τουλάχιστον έννοια υπαινίσσεται το θεωρητικό πλαίσιο που χρησιμοποιείται για την μελέτη μιάς περιοχής.

Πέρα από τις παρατηρήσεις αυτές το βιβλίο έχει όπωσδήποτε σημαντική αξία διότι άπό ένόσ μόν παρουσιάζει στον σημερινό μελετητή της κοινωνικής ζωής των βαλκανικών λαών τις ταξιδιωτικές αυτές εντυπώσεις που αποτελούν πολύτιμες πηγές πληροφοριών για τάν έν λόγω έθνη, άφ' έτέρου δέ αναφέρεται σε κείμενα που δέν είναι εύκολος προστά.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΓΚΙΖΕΛΗΣ, Ph.D.

Οι συγγραφείς τών άρθρων αυτού του τεύχους

ΜΕΛΕΤΙΟΣ Δ. ΘΕΟΦΙΛΟΥ

Ο Δρ. Θεοφίλος έγεννήθη εις Κύμην Εύβοιας. Έσπούδασε Πολιτικά Έπιστήμια εις την έν Άθήναις Άνωτάτην Σχολήν Πολιτικών Έπιστημών και έν συνεχεία μετεξεπαιδευθή εις Στρασβούργον (Γαλλία) ειδικευθείς εις την Άνθρωπογεωγραφίαν. Διδάκτωρ Άνθρωπογεωγραφίας του ός άνω Πανεπιστημίου. Περηκολούθησε, επίσης, μαθήματα Δημογραφίας επί έν έτος, ός και ειδικόν Σεμινάριον Χωροταξίας και Περιφερειακής Άναπτύξεως επί έν έτος, Ειργάσθη επί εξετίας (1961-1966) εις τό Κέντρον Κοινωνικών Έπιστημών Άθηνών (νύν Έθνικόν Κέντρον Κοινωνικών Έρευνών). Έκ τών πρώτων έρευνητών του έν λόγω Κέντρου και διά χρηματοδοτήσεως αυτού, διεξήγαγε την πρώτη έν Ελλάδα έπιτόπιον ανθρωπολογικήν έρευναν εις Ηπειρον, υπό την έπιστημονικήν έπιτροπία των κοινωνικών ανθρωπολόγων Ι. Περιστερίη και J. Campbell, καθηγητών του Πανεπιστημίου της Όξφόρδης και έμπεριουρωμένον της UNESCO. Περηκολούθησε διεθνή συνέδρια έν τη Άλλοδαπή και τη ήμεδαπή, εις δέ τό Β' Δογραφικόν Συμπόσιον (Κομοτηνή, Μάρτιος 1975) έλαβε μέρος δι' ανακοινώσεως. Έργα του:—*La vie agro-pasto-*

rale dans un village montagnard de l'Epire (problèmes de développement socio-économique), Στρασβούργον 1973 (διδακτορική διατριβή άνέκδοτος).—«Un village montagnard d'Epire—Etude économique et sociale» (Περιλήψεις της διδακτορικής του διατριβής, υπό δημοσίευσιν εις τό περιοδικόν *Revue Intergéo*).—«Aspects sociaux du problème démographique dans un village de l'Epire du nord-est et en Grèce plus généralement» (Άρθρον υπό δημοσίευσιν εις τό περιοδικόν *Έρευνών*).—«Τά χωριά μας, ίδίως τά όρεινά, είναι 'άποικίες κατεδίκων'; Μειψμοιρία ή πραγματικότητα;—Τά προβλήματα και αι τάσεις της άγροτικής Έλλάδος άπό την σκοπιά ένός ανθρωπογεωγράφου». Άρθρον υπό δημοσίευσιν.—«Οι περι Έσοδ και Διαβόλον δοξασίας και ή μεταθανάτια πίστη στην Ηπειρον» (ανακοίνωση εις δεύτερον Διοργανιστικόν Συμπόσιον εις Κομοτηνήν, Μάρτιος 1975). Είναι μέλος της Ήπειρωτικής Έταιρείας Άθηνών και της Έταιρείας Εθνοικών Σπουδών, της όποιας τυγχάνει και Έπιστημονικός Συνεργάτης. Μέλος της υπό τό Ύπουργείον Πολιτισμού συσταθείσης παρά τό ΕΚΚΕ όμάδος μελέτης της ιστορίας και λαογραφίας των λαών του Τρίτου Κόσμου. Έργάζεται εις τό ΕΚΚΕ ός Έπιστημονικός Συνεργάτης και υπεύθυνος έρευνής.